

Волинський національний університет
імені Лесі Українки

А. А. МОРЕНЧУК, С. В. ФЕДОНЮК

НАТО: ІСТОРІЯ, СТРУКТУРА, ДІЯЛЬНІСТЬ, ПЕРСПЕКТИВИ

Методичні рекомендації

Редакційно-видавничий відділ „Вежа”
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Луцьк – 2008

УДК 327.7(100)(075.8)
ББК 66.4(0).633.73
М 79

Рекомендовано до друку методичною радою Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 3 від 25.12.2007 р.)

Рецензенти:

Патійчук В. О., кандидат географічних наук, доцент кафедри міжнародної інформації Волинського національного університету імені Лесі Українки, вчитель-методист

Кулик С. М., кандидат політичних наук, доцент кафедри країнознавства і міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки

Моренчук А. А., Федонюк С. В.

М 79 НАТО: історія, структура, діяльність, перспективи: Метод.
рек.– Луцьк: РВВ „Вежа” Волин. націон. ун-ту ім. Лесі Українки,
2008.– 28 с.

У виданні запропоновано розробки уроків із тематики євроатлантичної інтеграції для вчителів загальноосвітньої середньої школи.

УДК 327.7(100)(075.8)
ББК 66.4(0).633.73

Видання підготовлено у рамках проекту „Навчально-методичне забезпечення вивчення питань, пов'язаних із діяльністю НАТО, а також співробітництва України з НАТО для студентів, які навчаються за спеціальністю „Міжнародні відносини”, та вчителів загальноосвітніх навчальних закладів” у зв'язку із виконанням у 2007 році загальнодержавних організаційно-аналітичних та науково-методологічних заходів Цільового плану „Україна-НАТО”.

© Моренчук А. А., Федонюк С. В. 2008
© Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2008
© Федонюк С. В. (обкладинка), 2008

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Сьогодні для України важливим політичним питанням є проблема вибору векторів геостратегії і зовнішньої політики. Ця проблема для нашої держави є гострою з перших років незалежності, адже геополітичне становище України через наявність ряду геополітичних викликів та загроз зумовлює необхідність чіткого визначення свого зовнішньополітичного курсу, який би забезпечив відстоювання національних інтересів у сфері безпеки держави і міждержавних відносин. Розширення НАТО на Схід, зважаючи на всі позитиви і негативи для України, загалом здійснює певний вплив на національну безпеку нашої держави. Тому необхідно акцентувати увагу в курсі загальноосвітньої школи щодо вивчення аспектів діяльності НАТО і наслідків вступу України до цієї організації з метою допомогти учням опанувати історію створення НАТО, завдання та функції організації в системі глобальної і регіональної безпеки, роль у світових політичних процесах та міжнародних відносинах, а також можливі наслідки для України у разі вступу її до Альянсу.

Проблематика євроатлантичної інтеграції та НАТО вивчається в курсах всесвітньої історії, економічної та соціальної географії світу, захисту Вітчизни. У вивченні предметів актуальним є інформування учнів із питань євроінтеграції України та основ Міжнародного гуманітарного права.

Враховуючи значну розрізненість і слабку системність тематики євроатлантичної інтеграції, доцільно запровадити факультативний курс **„НАТО: історія, структура, діяльність, перспективи”**, де в комплексі можна розглянути питання історії формування Альянсу, структуру організації, основні напрями діяльності, відносини НАТО з країнами світу й окремими міжнародними організаціями, перспективи розвитку організації, відносини між Україною та НАТО тощо. Це допоможе учням отримати вичерпну відповідь на запитання, що собою являє сьогодні НАТО. Вони також у своїй майбутній практичній діяльності зможуть показати пересічним громадянам України вигоду і можливі проблеми, що виникнуть унаслідок вступу чи невступу до Альянсу.

Для реалізації означеного завдання пропонується факультативний курс, який включає навчальний посібник **„НАТО: історія, структура, діяльність, перспективи”** й ці методичні рекомендації.

Пропонований курс **„НАТО: історія, структура, діяльність, перспективи”** може викладатись як окремий факультативний курс для учнів 8–12 класів, розрахований на 34 години. Модулі курсу можуть бути використані під час викладання таких предметів та курсів, як **„Історія”, „Географія”, „Суспільствознавство”, „Громадянська освіта”, „Людина і світ”, „Іноземна мова”, „Основи економіки”, „Захист Вітчизни”**.

Зміст курсу є комплексом знань, умінь, навичок та компетентностей, що сприятимуть формуванню свідомої позиції та активній участі в політичному, правовому, економічному і культурному житті сучасного суспільства.

Курс розроблений у рамках реалізації у 2007 р. заходів Цільового плану „Україна-НАТО” Міністерством освіти і науки України. Його концепція обговорювалася під час проведення Міжнародного семінару „НАТО: історія, структура, діяльність, перспективи” 14 листопада 2007 р. та Міжнародного круглого столу „НАТО як крок до взаєморозуміння” 11 грудня 2007 р. у Волинському національному університеті імені Лесі Українки за участю вчителів шкіл, методистів, представників органів влади, громадських організацій, викладачів, студентів з України, Польщі, Білорусі, а також керівників Центру інформації і документації НАТО в Україні та учнів шкіл.

Навчально-методичне забезпечення курсу включає:

- Навчальний посібник „НАТО: історія, структура, діяльність, перспективи” (С. В. Федонюк, В. Й. Лажнік, А. А. Моренчук, Н. І. Романюк);
- Методичні рекомендації для учителів факультативного курсу „НАТО: історія, структура, діяльність, перспективи” (А. А. Моренчук, С. В. Федонюк);
- Інтернет-сайт проекту *„Навчально-методичне забезпечення студентів спеціальності „Міжнародні відносини” та вчителів загальноосвітніх навчальних закладів щодо вивчення діяльності НАТО”*;
- Матеріали на компакт-диску.

Програмою передбачено проведення лекцій та занять-тренінгів.

Заняття-тренінги проводяться за темами: **„Історія виникнення і формування НАТО”, „Програми та заходи”**, а також за модулем: **„Відносини України та НАТО”**.

Запитання до тем, література й інформаційні ресурси вміщено у базовому навчальному посібнику.

ТЕМАТИКА ЗАНЯТЬ

МОДУЛЬ I. ІСТОРІЯ, ЗАВДАННЯ, СТРУКТУРА НАТО

ТЕМА 1: Історія виникнення і формування НАТО (6 год)

Передумови виникнення НАТО.

Етапи розширення НАТО.

Цілі та завдання організації.

Стратегічні концепції Альянсу.

Стратегічні концепції НАТО 1950–1980-х рр.

Стратегічна концепція НАТО 1991 р.

Нова стратегічна концепція НАТО.

Перспективи розробки нової стратегічної концепції НАТО.

Трансформація діяльності НАТО.

Еволюція діяльності НАТО після закінчення „холодної війни”.

Подальший розвиток процесу трансформації.

Празький саміт і трансформація НАТО.

Новий етап трансформації НАТО.

ТЕМА 2. Структурна організація НАТО (4 год)

Політична інституційна структура.

Цивільна організація та структури НАТО.

Військова організація і структури НАТО.

Військовий комітет.

Військова командна структура.

Військові сили НАТО.

Міжнародний військовий штаб.

Основні комітети НАТО та інститути співпраці, партнерства і діалогу.

Основні комітети й політичні органи НАТО.

Інститути співпраці, партнерства і діалогу.

Допоміжні структури, спеціалізовані організації та агентства.

МОДУЛЬ II. ДІЯЛЬНІСТЬ НАТО

ТЕМА 3. Миротворчі операції за участю НАТО (4 год)

Формування концепції миротворчої діяльності НАТО.

Роль НАТО у Боснії і Герцеговині.

Миротворчі операції в Косово.

Операції у колишній югославській Республіці Македонія.

Миротворча діяльність в Афганістані.

Роль НАТО в Іраку.

Миротворча місія НАТО у Дарфурі.

ТЕМА 4. НАТО у боротьбі з тероризмом (2 год)

Антитерористична політика НАТО.

Контртерористичні операції НАТО.

Міжнародна співпраця у боротьбі з тероризмом.

ТЕМА 5. Програми та заходи (6 год)

Система протиповітряної оборони, раннього повітряного

попередження, управління повітряним простором і повітряним рухом.

Системи зв'язку й інформації.

Планування у галузі озброєнь, контроль за озброєннями і роззброєнням.

Інформаційна діяльність НАТО.

Невійськове науково-технічне співробітництво.

Екологічний складник політики НАТО.

Фінансування та бюджет НАТО.

ТЕМА 6. Партнерство і співпраця (4 год)

Європейський напрям співробітництва НАТО.

Відносини НАТО з ОБСЄ.

Стратегічне партнерство НАТО та Європейського Союзу.

Програми партнерства НАТО.

Євроатлантичне партнерство НАТО.

Співпраця з країнами Середземноморського регіону.

Відносини НАТО і Росії.

Співпраця НАТО й ООН.

ТЕМА 7. Розширення НАТО (2 год)

МОДУЛЬ III. ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ ТА НАТО

ТЕМА 8. Розвиток співпраці між Україною та НАТО (8 год)

РОЗРОБКИ ЗАНЯТЬ ЗА ТЕМАТИКОЮ ФАКУЛЬТАТИВНОГО КУРСУ

ЗАНЯТТЯ I

Тема: Передумови виникнення НАТО

Мета: Розкрити причини виникнення Північноатлантичного альянсу; з'ясувати основні етапи формування військово-політичного об'єднання західних держав; виділити роль США в цьому процесі; розвивати вміння роботи учнів з історичними документами; поглиблювати міжпредметні зв'язки; виховувати інтерес до минулого; сприяти виробленню у школярів власної громадянської позиції.

Тип заняття: засвоєння нових знань.

Методи: словесні (розповідь, бесіда); наочні (карта, фото); практичні (робота з історичним документом).

Обладнання: карта "Європа після Другої світової війни", документ "Північноатлантичний договір".

Структура заняття

- I. Організаційний момент.
- II. Актуалізація опорних знань учнів.
- III. Мотиваційний аспект.
- IV. Оголошення теми та очікуваних результатів.
- V. Вивчення нового матеріалу.
  1. Причини початку "холодної війни".
  2. Геополітична стратегія США. План Маршалла.
  3. Брюссельський пакт. Організація Оборони Західного союзу.
  4. Утворення Північноатлантичного альянсу. Його принципи і завдання.
- VI. Закріплення нових знань учнів.
- VII. Підсумки уроку. Оцінювання.
- VIII. Домашнє завдання.

ХІД ЗАНЯТТЯ

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

Бесіда з учнями:

Що ви знаєте про такий період міжнародних відносин, як "холодна війна"?

Чому він отримав таку назву?

Які риси були йому властиві?

III. Мотиваційний аспект.

Учитель: Однією з найхарактерніших ознак періоду "холодної війни" було протистояння двох військово-політичних блоків. ОВД (Організації Варшавського договору), з одного боку, і НАТО (Північноатлантичного альянсу) – з іншого. На сьогоднішньому уроці ми з'ясуємо, чому виникла НАТО, які політичні акції передували її утворенню, на яких засадничих принципах вона формувалась і які завдання ставилися перед нею в тих умовах. Важливо також розібратися, чим Альянс відрізнявся від східного блоку – ОВД.

IV. Оголошення теми та очікуваних результатів.

V. Вивчення нового матеріалу.

Друга світова війна завершилася перемогою Антигітлерівської коаліції, до якої, зокрема, входили СРСР, США, Великобританія та ін. Під впливом спільної загрози розпочалося конструктивне співробітництво між Радянським Союзом і західними демократіями. На короткий час з'явилася надія, що повоєнний міждержавний устрій буде позбавлений протистояння між соціалізмом і капіталізмом.

Однак уже в перші повоєнні роки розпочалися процеси, що ознаменували розлам між колишніми союзниками.

1. Причини початку "холодної війни".

Оскільки учні вже повинні володіти необхідною інформацією з курсу всесвітньої історії пропонується застосувати метод "**мозкового штурму**".

Дітям необхідно визначити, які фактори сприяли загостренню протистояння між Сходом і Заходом у другій половині ХХ ст.

Учитель, фіксуючи на дошці всі варіанти, виділяє основні розбіжності в політичному устрої;

- прагнення Москви поширити свій вплив на інші європейські країни;
- зростання популярності Радянського Союзу в повоєнній Європі як країни, що здійснила основний внесок у перемогу над гітлерівською Німеччиною;
- Радянська армія перебувала в центрі Європі;
- монополія США на атомну зброю.

2. Геополітична стратегія США. План Маршалла.

Друге питання подається у вигляді розповіді.

Учитель повідомляє учням, що країни Західної Європи після Другої світової війни перебували в стані розрухи, до якої додався страх перед пануванням та експансією Радянського Союзу.

Світовий геополітичний простір досить швидко спростився до бінарної будови, тобто протиборства двох зверхдержав – СРСР і США.

У США почала проводитися так звана "політика стримування", на якій базувалася доктрина президента Г. Трумена як політика протистояння тиску СРСР.

Відразу після Другої світової війни США почали реалізовувати стратегію силової переваги у світі не тільки проти Радянського Союзу, але й проти західноєвропейських країн. Політика США фактично базувалася на концепції "подвійного стримування": з одного боку – стримування СРСР, а з другого – Західної Європи з метою збереження силової переваги США.

Тому у США виникла ідея створити військово-політичний блок із країнами Західної Європи під зверхністю США проти СРСР. У період із 1947 до 1952 р. для післявоєнної відбудови і стабілізації економіки західноєвропейських країн США виділяли значні фінансові кошти у рамках плану Маршалла. Відновленню Західної Європи значною мірою сприяла

американська фінансова допомога, продиктована як щедрістю, так і побоюваннями можливого краху країн, у яких США були зацікавлені в період холодної війни. "План Маршалла" (1947 р.) був одним із вирішальних факторів, які визначили темпи відродження економіки і духовного самоутвердження Західної Європи.

За страх із приводу можливостей радянського вторгнення Західна Європа стала платити підпорядкованим становищем стосовно США. Оскільки західноєвропейські країни відчували себе досить слабкими для індивідуального захисту від Радянського Союзу, вони ще в 1947 р. почали створювати структури для співробітництва в галузі безпеки.

СРСР відмовився від участі в Плані Маршалла і змусив прийняти таке ж рішення Албанію, Болгарію, Угорщину, Польщу, Румунію, Фінляндію, Чехословаччину та Югославію. Це стало ще одним кроком на шляху до розколу Європи.

Отже, запропонований США план економічної допомоги потерпілим від війн країнам Європи кредитами і товарами сприяв подоланню післявоєнної економічної кризи й був підтриманий західноєвропейськими країнами.

3. Брюссельський пакт. Організація Оборони Західного союзу.

Третє питання може подаватись учителем або бути представлене у вигляді повідомлення, заздалегідь підготовленого кимось з учнів.

Прихід комуністів до влади в Чехословаччині в лютому 1948 р., де вони не мали більшості; загострення німецького питання стали причиною зростання страху перед комунізмом і прагнення дати йому відсіч. Напруга в Європі продовжувалася наростати – і західноєвропейські країни звернулися до США про надання гарантій безпеки.

Адміністрація президента Г. Трумена зауважила, що, перш ніж звертатися до США, європейці повинні самі об'єднатися. Тому 22 січня 1948 р. міністр закордонних справ Великобританії Ернест Бевін, виступаючи в Палаті громад британського парламенту, запропонував створити у тій чи іншій формі союз Західних країн. Пропозиція була

підтримана західноєвропейськими країнами і США. Така ситуація змусила п'ятірку західноєвропейських країн (Бельгію, Великобританію, Нідерланди, Люксембург і Францію) підписати 17 березня 1948 р. **Брюссельський договір** про створення спільної системи оборони та зміцнення взаємних зв'язків.

Метою цього договору було більш ефективне протистояння ідеологічній, політичній і військовій загрози своїй безпеці. Договір передбачав економічне, соціальне й культурне співробітництво, а також зобов'язання колективної оборони.

Весною 1948 р. США публічно заявили про готовність захистити Західну Європу, проте участь США у військовому альянсі з Європою вимагала певної законодавчої підтримки. Відповідний акт Сенату, відомий як резолюція Ванденберга, був прийнятий 11 червня 1948 р. Також весною 1948 р. в Лондоні була скликана конференція шести держав (США, Великобританія, Франція і країни Бенілюксу) з питання про об'єднання зон окупації Німеччини, які перебували під контролем західних держав. Ті ж п'ять західноєвропейських держав, які об'єдналися в рамках оборонного Західного Союзу, почали консультації про військові гарантії Європі зі сторони США і створення НАТО.

Влітку 1948 р. ще більше зросла напруга у відносинах між СРСР і країнами Західної Європи та США внаслідок установа блоку Західного Берліна радянською стороною як протидія намірам західних держав створити західнонімецький уряд і поширити його вплив на Західний Берлін. Виникла загроза збройного конфлікту. В цих умовах 27–28 вересня 1948 р. міністри закордонних справ держав-учасниць Брюссельського договору заснували **Організацію оборони Західного Союзу**.

Згодом відбулися переговори зі Сполученими Штатами Америки та Канадою щодо створення єдиного Північноатлантичного альянсу на засадах гарантій безпеки та взаємних зобов'язань між Західною Європою і Північною Америкою. Переговори велись із липня 1948 р. до лютого 1949 р.

4. Утворення Північноатлантичного альянсу. Його принципи і завдання.

Учитель указує, що **4 квітня 1949 р.** був підписаний **Вашингтонський договір** про створення **Північноатлантичного альянсу (НАТО)** як **військово-політичного союзу**. Головна причина створення НАТО – зростання масштабів холодної війни і протистояння між двома світовими політико-економічними системами. Альянс започаткував нову спільну систему безпеки на основі партнерства 12 держав (країни, які підписали Брюссельський договір, разом зі США і Канадою, Данією, Ісландією, Італією, Норвегією та Португалією), до яких пізніше протягом 1952–2004 рр. приєдналися ще 14 держав.

Далі учням пропонується опрацювати текст Північноатлантичного договору і визначити основні принципи та завдання його діяльності.

Північноатлантичний договір

Вашингтон, округ Колумбія, 4 квітня 1949 р.

Сторони цього Договору, підтверджуючи свою відданість цілям і принципам Статуту Організації Об'єднаних Націй та своє прагнення жити у мирі з усіма народами й урядами, сповнені рішучості захистити свободу, спільну спадщину своїх народів та їхню цивілізацію, засновану на принципах демократії, свободи особистості й верховенства права, прагнучи сприяти стабільності і добробуту в Північноатлантичному регіоні, вирішивши об'єднати свої зусилля для здійснення колективної оборони та підтримання миру й безпеки, уклали між собою такий Північноатлантичний договір:

СТАТТЯ 1

Сторони зобов'язуються, як це визначено у Статуті Організації Об'єднаних Націй, вирішувати всі міжнародні спори, учасниками яких вони можуть стати, мирними засобами і таким чином, щоб не ставити під загрозу міжнародний мир, безпеку та справедливість, а також утримуватись у своїх міжнародних відносинах від погроз силою чи застосування сили у будь-який спосіб, несумісний із цілями Організації Об'єднаних Націй.

СТАТТЯ 2

Сторони сприятимуть подальшому розвитку мирних і дружніх міжнародних відносин, зміцнюючи свої незалежні інституції, домагаючись

кращого розуміння принципів, на яких ці інституції засновані, та створюючи умови для забезпечення стабільності і добробуту. Вони намагатимуться усувати конфлікти у своїй зовнішній економічній політиці та сприятимуть економічному співробітництву між окремими або між усіма учасниками Договору.

СТАТТЯ 3

Для забезпечення ефективнішої реалізації цілей цього Договору Сторони, діючи окремо чи колективно, шляхом постійного й ефективного вдосконалення власних можливостей та взаємодопомоги, підтримуватимуть і розвиватимуть свою індивідуальну і колективну здатність протистояти збройному нападу.

СТАТТЯ 4

Сторони консультуватимуться між собою щоразу, коли, на думку якоїсь із них, виникне загроза територіальній цілісності, політичній незалежності або безпеці будь-якої зі сторін.

СТАТТЯ 5

Сторони погоджуються, що збройний напад на одну або кількох із них у Європі чи в Північній Америці вважатиметься нападом на них усіх, і, відповідно, вони домовляються, що в разі здійснення такого нападу кожна з них, реалізуючи своє законне право на індивідуальну чи колективну самооборону, підтверджене Статтею 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй, надасть допомогу тій Стороні або Сторонам, які зазнали нападу, і одразу здійснить, індивідуально чи спільно з іншими Сторонами, такі дії, які вважатимуться необхідними, включаючи застосування збройної сили, з метою відновлення і збереження безпеки у Північноатлантичному регіоні. Про кожний такий збройний напад і про всі заходи, вжиті у зв'язку з ним, буде негайно повідомлено Раду Безпеки ООН. Такі заходи будуть припинені після того, як Рада Безпеки вживе заходів, необхідних для відновлення і підтримання міжнародного миру та безпеки.

СТАТТЯ 6

Застосовуючи Статтю 5, збройним нападом на одну або більше Сторін слід вважати збройний напад, здійснений:

- на територію будь-якої зі Сторін у Європі чи у Північній Америці, на алжирські департаменти Франції, на територію Туреччини чи на острови під юрисдикцією будь-якої зі Сторін, розміщені в зоні Північної Атлантики на північ від Тропіка Рака;
- на збройні сили, кораблі чи літальні апарати будь-якої зі Сторін, які перебувають у межах цих територій або в якомусь іншому регіоні Європи, де на момент набуття цим Договором чинності були розміщені окупаційні війська будь-якої зі Сторін, а також у Середземному морі чи в зоні Північної Атлантики на північ від Тропіка Рака.

СТАТТЯ 7

Цей Договір не зачіпає і не повинен тлумачитись як такий, що будь-яким чином зачіпає права й обов'язки Сторін, які впливають для них як держав-членів зі Статуту Організації Об'єднаних Націй, чи головну відповідальність Ради Безпеки ООН за підтримку міжнародного миру й безпеки.

СТАТТЯ 8

Кожна сторона заявляє, що жодна з чинних міжнародних угод між нею та будь-якою іншою зі Сторін чи будь-якою третьою державою не суперечить положенням цього Договору, і зобов'язується не укладати жодних міжнародних угод, які суперечать цьому Договору.

СТАТТЯ 9

Цим Договором Сторони засновують Раду, в якій кожна з них буде представлена для розгляду питань, пов'язаних із виконанням цього Договору. Рада буде організована таким чином, щоб її можна було скликати швидко і в будь-який час. Рада створить такі допоміжні органи, в яких вона може мати потребу: зокрема, вона негайно створить Комітет оборони, який рекомендуватиме засоби для виконання Статей 3 і 5.

СТАТТЯ 10

Сторони можуть за одностайною згодою запросити приєднатися до цього Договору будь-яку іншу європейську державу, здатну втілювати у життя принципи цього Договору і сприяти безпеці у Північноатлантичному регіоні. Будь-яка запрошена таким чином держава може стати Стороною у цьому Договорі шляхом передачі свого документа про приєднання на збереження урядові Сполучених Штатів Америки. Уряд Сполучених Штатів Америки повідомить кожну зі Сторін про депонування у нього кожного такого документа про приєднання.

СТАТТЯ 11

Цей Договір повинен бути ратифікованим, а його умови виконуватись усіма Сторонами згідно з їхніми відповідними конституційними процедурами. Ратифікаційні грамоти у найкоротший термін мають бути передані на депонування уряду Сполучених Штатів Америки, який повідомить усі інші Сторони, що підписали цей Договір, про кожне депонування. Договір набуде чинності для тих держав, які його ратифікували, одразу після депонування ратифікаційних грамот більшості зі Сторін, які його підписали, у тому числі ратифікаційних грамот Бельгії, Канади, Франції, Люксембургу, Нідерландів, Великобританії та Сполучених Штатів Америки, а для інших держав він набуде чинності з дати депонування їхніх ратифікаційних грамот.

СТАТТЯ 12

Через десять років після набуття Договором чинності або в будь-який час пізніше цього терміну Сторони, якщо того вимагатиме будь-яка з них, проведуть спільні консультації з метою перегляду цього Договору, враховуючи чинники, які на той момент впливатимуть на стан безпеки та миру в Північноатлантичному регіоні, у тому числі появу нових універсальних чи регіональних угод, укладених згідно зі Статутом ООН і спрямованих на підтримання міжнародного миру й безпеки.

СТАТТЯ 13

Через двадцять років після набуття Договором чинності будь-яка зі Сторін має право припинити свою участь у ньому через рік після передачі повідомлення про денонсацію урядові Сполучених Штатів Америки, який поінформує уряди інших Сторін про депонування кожного повідомлення про денонсацію.

СТАТТЯ 14

Цей Договір, тексти якого англійською і французькою мовами мають однакову силу, зберігатиметься в архіві уряду Сполучених Штатів Америки. Його належним чином завірені копії будуть передані цим урядом урядам Договірних Сторін.

Робиться **висновок**, що НАТО створено як військовий блок (альянс) союзницьких незалежних держав, об'єднаних загальною зацікавленістю у збереженні миру та захисті своєї свободи на засадах політичної солідарності, забезпечення адекватної оборони з метою утримання та у випадку необхідності відведення будь-якої форми розв'язання проти них агресії. Північноатлантичний альянс був створений відповідно до статті 51 Статуту ООН, яка підтверджувала невід'ємне право держав на індивідуальну або колективну оборону. НАТО є співтовариством вільних держав, єдиних у своїй рішучості зберегти власну безпеку, на засаді надання взаємних гарантій та забезпечення стабільних відносин з іншими державами.

Організація Північноатлантичного договору має таку структуру, яка дає змогу здійснити всі цілі й завдання. Вона є міжурядовою організацією, в рамках якої країни-члени зберігають повний суверенітет і незалежність. Ця організація є форумом, на якому вони проводять спільні консультації з

будь-яких проблем та приймають рішення з політичних та воєнних питань, що стосуються їхньої безпеки.

Першочерговим завданням НАТО є захист свободи і безпеки її членів політичними та воєнними засобами відповідно до Статуту ООН. Основоположним принципом діяльності Північноатлантичного альянсу стала вірність прийнятим на себе загальним зобов'язанням та співробітництво суверенних держав, яке базується на неподільності безпеки її членів. Із моменту створення НАТО проводить діяльність, спрямовану на встановлення справедливого та міцного миру в Європі. НАТО також є трансатлантичною ланкою, яка пов'язує безпеку США з безпекою Європи.

Указується, що принципи діяльності НАТО кардинально відрізнялися від засад функціонування ОВД, яка нехтувала державним суверенітетом країн-членів. Розкривається суть доктрини Брежнєва.

VI. Закріплення нових знань учнів.

Вирішення проблеми уроку. (Письмово методом "ПРЕС". Кілька висловлювань заслуховується).

VII. Підсумки уроку. Оцінювання.

Фіксуються в зошиті та "Аркуші оцінювання навчальних досягнень учнів"

VIII. Домашнє завдання.

Опрацювати конспект і текст підручника.

Позначити на контурній карті країни-засновники НАТО.

Записати до словників визначення понять: альянс, пакт, доктрина.

ЗАНЯТТЯ II

Тема: Проблема розширення американської системи ПРО на території Польщі та Чехії (прес-конференція)

Учасники: представники США, Чехії, Польщі, Російської Федерації, ЄС, України (політичні та військові експерти); медіатор (ведучий прес-конференції).

Методичні рекомендації щодо проведення прес-конференції.

Кожен з учасників готує невелику доповідь (7–8 хв) щодо бачення проблеми крізь призму його персонажа (заохочується застосування мультимедійної техніки і демонстрації презентацій).

Аудиторія ("журналісти", "представники" інших країн та політичних об'єднань), заслухавши доповідь, ставить запитання.

Учасники вступають у дискусію. В ході загальної дискусії будь-хто з присутніх може висловити свою позицію, власне бачення проблеми.

Завдання медіатора – вести прес-конференцію, корегувати дискусію, робити проміжні та загальні підсумки.

Критерії оцінювання учасників прес-конференції

Критерії	Бали
Володіння матеріалом і проблемою	3
Переконливість аргументації	2
Участь у дискусії	2
Вдало поставлені питання	2
Використання наочності	1
Емоційність і культура викладу матеріалу	1
Артистизм	1
Усього	12

ЗАНЯТТЯ III

Тема: Відносини України і НАТО

Мета: Ознайомити учнів з умовами, у яких розпочиналося співробітництво України з Північноатлантичним альянсом; виділити основні етапи розвитку відносин України та НАТО; охарактеризувати основні напрями співробітництва; з'ясувати фактори, що перешкоджають інтенсифікувати діалог; поглиблювати міжпредметні зв'язки; виховувати інтерес до минулого; сприяти виробленню у них власної громадянської позиції.

Тип заняття: засвоєння нових знань.

Методи: словесні (розповідь, бесіда); наочні (карта, фото); практичні (робота з історичним документом).

Обладнання: карта "Європа після Другої світової війни", документ "Північноатлантичний договір".

Структура заняття

- I. Організаційний момент.
- II. Актуалізація опорних знань учнів.
- III. Мотиваційний аспект.
- IV. Оголошення теми та очікуваних результатів.
- V. Вивчення нового матеріалу.
  1. Причини початку "холодної війни".
  2. Геополітична стратегія США. План Маршалла.
  3. Брюссельський пакт. Організація Оборони Західного союзу.
  4. Утворення Північноатлантичного альянсу. Його принципи і завдання.
- VI. Закріплення нових знань учнів.
- VII. Підсумки уроку. Оцінювання.
- VIII. Домашнє завдання.

ХІД ЗАНЯТТЯ

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

Бесіда з учнями:

Що ви знаєте про такий період міжнародних відносин, як "холодна війна"?

Чому він отримав таку назву?

Які риси були йому притаманні?

III. Мотиваційний аспект.

Учитель: Однією з найхарактерніших ознак періоду "холодної війни" було протистояння двох військово-політичних блоків. ОВД (Організації Варшавського договору), з одного боку, і НАТО (Північноатлантичного альянсу) – з іншого. На сьогоднішньому уроці ми з'ясуємо, чому виникла організація НАТО, які політичні акції передували її утворенню, на яких засадничих принципах вона формувалась і які завдання ставилися перед Альянсом у тих умовах. Важливо нам також розібратися чим Альянс відрізнявся від східного блоку – ОВД.

IV. Оголошення теми та очікуваних результатів.

V. Вивчення нового матеріалу.

ЗАНЯТТЯ IV

Тема: Україна і НАТО: за і проти¹ (дебатний турнір Оксфордського формату)

Тему "Україна та НАТО: за і проти" рекомендується провести у форматі дебатів за Оксфордською системою.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ДЕБАТІВ

У дебатному турнірі Оксфордського формату беруть участь дві команди у складі чотирьох осіб. Одна команда виступає в ролі пропозиції тези, інша – в ролі опозиції. Тема дебатів та їхні ролі оголошуються учасникам заздалегідь.

Важлива роль у дебатному турнірі Оксфордського формату відводиться пік-таймеру. На нього покладається обов'язок стежити за часом і піднімати догори таблички з написами "!", "8 хв", "7 хв", "6 хв", "5 хв", "4 хв", "3 хв", "2 хв", "1 хв", "30 секунд".

Регламент дебатного турніру

Ведучий оголошує тему дебатів та представляє учасників і членів журі. Нагадує правила дебатів (3 хв).

1. Виступ гравця № 1 команди-пропозиції (8 хв).
2. Виступ гравця № 1 команди-опозиції (8 хв).
3. Виступ гравця № 2 команди-пропозиції (6 хв).
4. Виступ гравця № 2 команди-опозиції (6 хв).
5. Виступ гравця № 3 команди-пропозиції (6 хв).
6. Виступ гравця № 3 команди-опозиції (6 хв).
7. Виступ гравця № 4 команди-пропозиції (6 хв).
8. Виступ гравця № 4 команди-опозиції (6 хв).

Далі ведучим надається можливість виступити будь кому з присутніх уболівальників чи глядачів на підтримку однієї з команд за умови, що так само знайдеться (знайдуться) бажаючі підтримати іншу команду.

9. Виступ на підтримку команди-пропозиції.
10. Виступ на підтримку команди-опозиції.

...

Таких виступів може бути кілька, за умови збереження принципу паритетності.

Особливої часової регламентації виступи-підтримки не мають, однак повинні вкладатись у 6 хв.

Під час виступу будь якого гравця всі присутні можуть поставити йому питання чи повідомити інформацію з теми (не більше 30 секунд). Для цього бажаючий піднімає руку і оголошує: "Питання!" або "Інформація!".

---

¹ Можуть бути запропоновані дебати на тему участі військ НАТО у розв'язанні конфліктів поза територією держав-членів (НАТО повинна брати участь у розв'язанні конфліктів поза територією держав-членів).

Виступаючий має право надати йому слово, або відмовити. Питання та інформація не оголошуються у перші й останні 30 секунд виступу, про що повідомляє піднята пік-таймером табличка.

Існує також умова, що одна й та ж сама людина не може ставити питання чи повідомляти інформацію раніше, ніж через 30 секунд після того, як виступала перед тим.

Ролі учасників дебатів

Гравець № 1 здійснює презентацію загальних аргументів команди з приводу пропозиції чи опозиції теми.

Гравець № 2 доповнює загальну аргументацію першого гравця фактажем та наводить нові аргументи.

Завдання гравця № 3 – повністю опонувати команді-супернику, піддавати критичному аналізу та спростовувати їхні аргументи.

Гравець № 4 робить підсумок. Він також може здійснювати опонування суперникам.

Методика нарахування балів у дебатному турнірі Оксфордського формату

Аргументація – 1–12 балів

Якщо гравець не вичерпав відведений час понад 1 хвилину – максимальна оцінка 7 балів.

Форма подачі – 1–12 балів

Якщо гравець увесь свій виступ прочитав із заздалегідь заготовленого тексту – максимальна оцінка 7 балів.

Запитання/Інформації – 1–8 балів

Якщо гравець за час гри не зумів подати жодного питання (інформації) навіть за умови, що такі спроби робилися, – максимальна оцінка 5 балів.

Якщо гравець за час гри не прийняв жодного запитання (інформації), незалежно від того, чи були спроби подачі, чи ні, – максимальна оцінка 5 балів.

Якщо виступ промовця внаслідок постійного прийому питань (інформацій) втратив лінію власної аргументації (звівся до "допиту") – максимальна оцінка 4 бали.

Додаткова інформація – 1–4 бали

Залежно від позиції арбітра.

Критерії оцінювання команд-учасників дебатного турніру Оксфордського формату

ПРОПОЗИЦІЯ				ОПОЗИЦІЯ			
I	Аргументація			I	Аргументація		
	Форма подачі				Форма подачі		
	Подача/прийом питань/інформації				Подача/прийом питань/інформації		
	Додаткова інформація				Додаткова інформація		
II	Аргументація			II	Аргументація		
	Форма подачі				Форма подачі		
	Подача/прийом питань/інформації				Подача/прийом питань/інформації		
	Додаткова інформація				Додаткова інформація		
III	Аргументація			III	Аргументація		
	Форма подачі				Форма подачі		
	Подача/прийом питань/інформації				Подача/прийом питань/інформації		
	Додаткова інформація				Додаткова інформація		
IV	Аргументація			IV	Аргументація		
	Форма подачі				Форма подачі		
	Подача/прийом питань/інформації				Подача/прийом питань/інформації		
	Додаткова інформація				Додаткова інформація		
	СУМА БАЛІВ КОМАНДИ				СУМА БАЛІВ КОМАНДИ		

Роз'яснення принципу оцінювання:

- **Аргументація:** зміст виступу (аргументи, приклади, структура виступу: вступ-основна частина-висновок) – *1–12 балів*.
- **Форма подачі:** поведінка (міміка/жести, голос, звернення до аудиторії, нагадування тези, наголошення інтонацією на основних моментах) – *1–12 балів*.
- **Подача/прийом запитань/інформації:** подача питань/інформації, рівень відповідей на запитання, реагування на подання інформації – *1–8 балів*.
- **Додаткова інформація:** неординарний вчинок/фраза, поставлене запитання/відповідь, що справляє на слухачів враження, сприяє переконанню) – *1–4 бали*.

ЗАНЯТТЯ V

Турнір

Одне заняття проводиться у формі турніру.

Орієнтовні питання на турнір

1. Основні напрями інтенсифікації процесу входження України в НАТО.
2. Участь Російської Федерації в процесах військово-політичної інтеграції: напрями, стан, проблеми і перспективи.
3. Стратегія військово-політичної безпеки сучасних США: національний та міжнародний аспекти.
4. Міжнародний тероризм: фактори виникнення, джерела існування, перспективи і шляхи вирішення проблеми.
5. Ядерна зброя у сучасному світі: альтернативи скорочення та розширення "ядерного клубу".
6. Загрози безпеки в Західній Європі та в Африці: порівняльний аналіз.

ПРАВИЛА ТУРНІРУ

Формат турніру дає можливість залучити студентів до активної дискусії на високому науковому рівні. Примушує ґрунтовно і всебічно опрацьовувати певну наукову проблему. Вчить критично аналізувати позиції інших.

Турнір – це змагання між командами, які уміють на високому науковому рівні викласти та обґрунтувати свою позицію з приводу тієї чи іншої політичної події або наукової проблеми і довести її в наукових дискусіях – раундах.

Перед початком змагань представляються команди, які беруть участь у відповідному раунді, та проводиться жеребкування для визначення нумерації команд.

У раунді беруть участь три або чотири команди, залежно від загальної кількості команд. Турнір проводиться в три (або чотири) дії. У кожній із цих дій команда виступає в одній із трьох (чотирьох) ролей: доповідач, опонент, рецензент, спостерігач.

Під час змагань гравці не мають права спілкуватися або консультуватися ні з ким, крім членів журі. Кожний член команди під час одного раунду має право виступати доповідачем, опонентом або рецензентом не більше одного разу.

РЕГЛАМЕНТ РАУНДУ ТУРНІРУ

1. Опонент викликає доповідача на завдання (1 хв).
2. Доповідач приймає чи відхиляє виклик (1 хв).
3. Підготовка до доповіді (2хв).
4. Доповідь (7 хв).
5. Запитання опонента до доповідача і його відповіді (2 хв).
6. Підготовка до опонування (2 хв).
7. Опонування (5 хв).
8. Запитання рецензента до доповідача і до опонента, їхні відповіді (3 хв).

9. Підготовка до рецензування (2 хв).
10. Рецензування відповідей доповідача й опонента (3 хв).
11. Заключне слово рецензента, опонента, доповідача (загальна полеміка) (5 хв).
12. Запитання журі (2 хв).
13. Виставлення оцінок (2 хв).
14. Слово журі (3 хв).

ВИСТУП КОМАНД ПІД ЧАС ТУРНІРНОГО РАУНДУ

Доповідач (один або два члени команди на рівних правах) викладає суть розв'язання завдання, акцентуючи увагу на наукових підходах щодо того чи іншого факту, події. Під час свого виступу доповідач має право використовувати раніше підготовлені малюнки, схеми, карти, слайди, фотографії, може не відповідати на запитання опонента до початку обговорення доповіді, не відповідати на запитання, на які вже було дано відповідь, якщо питання некоректні або виходять за рамки наукової дискусії з цього питання.

Опонент (один або два члени команди) висловлює критичні зауваження до доповіді, вказує на її позитивні сторони, виявляє недоліки та помилки у висвітленні заданої проблеми. Він повинен формулювати свої запитання у ввічливій, коректній формі, повторювати й уточнювати свої запитання на прохання доповідача та журі. Під час полеміки обговорюється висвітлення завдання доповідачем. У відбіркових раундах опонент не має права висвітлювати своє розв'язання завдання, але може вказати на недоліки у доповіді, спираючись на матеріал, який він використовував для розв'язання цього завдання.

Рецензент (один член команди) коротко оцінює виступи доповідача й опонента.

Спостерігач бере участь у загальній дискусії. Питання, які ставить інша сторона, повинні бути уточнюючими і стосуватися тільки доповіді, яка була заслухана. Запитання може ставити будь-який член відповідної команди.

Відповідає на запитання доповідач або член його команди (з дозволу ведучого).

Обмеження кількості виступів

Кожний учасник команди під час одного історичного раунду може виступати не більше одного разу.

Уточнюючі запитання і відповіді на них, а також участь у полеміці виступами не вважаються.

Основним завданням *ведучого* є створення умов для нормального проведення історичних раундів.

Обов'язки ведучого:

- стежити за дотриманням регламенту;
- створювати умови для нормальної роботи журі (стежити за поведінкою команд, зачитувати умови завдань, оцінки журі);

- стежити за характером питань, які ставляться, запобігати їх повторенню;
- спостерігати за дискусією і припиняти її в разі неконструктивності;
- стежити за характером запитань журі (вони повинні мати тільки уточнюючий зміст);
- визначати спосіб початкового розподілу ролей (жеребкування, конкурс капітанів та ін.);
- стежити за тим, щоб порядок із командами не було нікого з осіб, які не є членами команди.

Ведучий має право:

- зупиняти учасника, який порушив регламент турніру;
- знімати запитання, які повторюються;
- усунути команду від участі в раунді, якщо вона регулярно порушує правила турніру або своєю поведінкою заважає нормальному проведенню гри (за згодою журі);
- у разі необхідності надавати учасникам додатковий час (не більше 1 хв);
- надавати слово керівникам команди або глядачам (тільки після виставлення оцінок).

Ведучий не має права:

- порушувати регламент;
- зупиняти учасників до закінчення часу, наданого для виступу;
- коментувати виступи та висловлювати свою думку;
- порушувати правила турніру
- ставити навідні питання.

Оцінювання виступу команд Після кожної дії журі виставляє командам оцінки з урахуванням усіх виступів членів команди: доповідь, опонування, рецензування, запитання та відповіді, участь у полеміці. Далі оцінки переводяться у бали з відповідними коефіцієнтами для доповідача, опонента, рецензента за такою схемою:

- бали доповідача множаться на 3;
- бали опонента множаться на 2;
- бали рецензента не множаться на коефіцієнт.

ЗАНЯТТЯ VI

Тема: Розширення НАТО

Рольова гра

Поняття та терміни: військовий пакт, оборонний союз, ратифікація, Північноатлантична рада, Генеральний секретар НАТО, система безпеки, Партнерство заради миру, оборонна доктрина.

Структура заняття

- I. Організаційний момент.
- II. Актуалізація опорних знань учнів.
- III. Рольова гра.
- IV. Оцінювання та підведення підсумків.
- V. Домашнє завдання.

ХІД ЗАНЯТТЯ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань учнів

1. **Запитання:** На якому етапі розвитку перебуває процес розширення НАТО і коли в Україні з'явиться шанс стати повноправним членом Альянсу?

2. **Запитання:** Яким був шлях до НАТО у країн, які нещодавно приєдналися до Альянсу?

Ознайомлення із досвідом Польщі.

Додатковий матеріал I: етапи зближення Польщі з НАТО

- 1989 р. – утворення першого некомуністичного уряду в Польщі;
- 1991 р. – розпуск військових структур Варшавського договору;
- 1993 р. – лист президента Леха Валенси до Генерального Секретаря НАТО, у якому було сформульовано вступ до Північноатлантичного союзу як одну з головних цілей зовнішньої політики Польщі;
- 1994 р. – Польща підтримала ініціативу «Партнерство заради миру» як «допоміжний шлях» дорогою до НАТО;
- 1994–96 – зусилля польської дипломатії спрямовані на переконання держав-членів НАТО у необхідності розширення Союзу, незважаючи на позицію Росії;
- 1997 р. – прийняття рішення про прийняття до НАТО трьох нових членів: Польщі, Угорщини та Чехії;
- 1997–98 р. – ратифікація розширення Союзу парламентами держав-членів НАТО;
- квітень 1999 р. – остаточне прийняття Польщі до НАТО в п'ятдесяту річницю створення Союзу.

3. Ознайомлення з додатковим матеріалом II.

(Посібник «НАТО: історія, структура, діяльність, перспективи» – модуль I)

Робота біля дошки та робота з картою

Декілька учнів записують на дошці найважливішу інформацію на тему історії та організаційної структури НАТО.

На карті Європи зазначаються держави, які входять до НАТО.

Учні повинні різними кольорами позначити країни різних «хвиль» розширення Альянсу.

III. Рольова гра

Учні розподіляються на чотири групи

Учасники кожної з груп мають уявити себе представниками України, Північноатлантичної ради й опонентами на конгресі, присвяченому розширенню Союзу. Одну із груп складають глядачі. Учні повинні підготувати виступ на засідання Північноатлантичної ради з метою переконати членів Ради прийняти державу до НАТО.

Виступ мусить бути аргументований з історичної та політичної точок зору, а також піддаватися критиці зі сторони опонентів розширення НАТО. Виступи мають бути короткими та лаконічними.

IV. Оцінювання та підведення підсумків

Після підготовки виголошуються промови представників кожної з груп (окрім слухачів).

Слухачі оцінюють виступи, використовуючи критерії, що наведені у таблиці (додатковий матеріал III).

Учитель підсумовує виголошені промови, звертаючи увагу на їх сильні та слабкі сторони.

Додатковий матеріал I: Критерії оцінювання публічного виступу

Погано	Задовільно	Добре	Відмінно
• Недостатній контакт з публікою, невелика зацікавленість	• Достатній контакт з публікою, помітна зацікавленість	• Хороший контакт із публікою, явна зацікавленість	• Досконалий контакт з публікою, очевидна зацікавленість
• Доповідача важко почути та зрозуміти	• Доповідача досить важко почути та зрозуміти	• Доповідача легко почути та зрозуміти	• Доповідача відмінно чується та розуміється
• Відсутність головної думки та чіткої аргументації	• Невиразна головна думка та аргументації	• Виразна головна думка та зрозумілі аргументи	• Головна думка доповідача завжди чітка, а аргументи вдало сформувані
• Мало доказів та прикладів	• Наявність певних доказів та прикладів	• Відповідні докази та приклади	• Переконливі докази і добре підібрані приклади
• Малий словниковий запас слів	• Відповідний добір слів	• Хороший добір слів	• Оригінальний та багатий словниковий запас
• Багато синтаксичних і мовленнєвих помилок	• Наявність деяких синтаксичних і мовленнєвих помилок	• Практично відсутні синтаксичні та мовленнєві помилки	• Відсутність синтаксичних чи мовленнєвих помилок
• Доповідач не розповідає, про що йдеться	• Доповідач розповідає, про що йдеться	• Доповідач переконливо розповідає, про що йдеться	• Доповідь приносить слухачам задоволення

V. Домашнє завдання

Учням пропонується вдома виправити свої виступи, враховуючи зауваження та пропозиції колег.

Навчально-методичне видання

**Моренчук Андрій Анатолійович
Федонюк Сергій Валентинович**

НАТО: історія, структура, діяльність, перспективи

Методичні рекомендації для вчителя

Редактор і коректор Г. О. Дробот

Оригінал-макет виготовлено на факультеті міжнародних відносин
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(43021 м. Луцьк, вул. Винниченка, 28)

Підп. до друку 26.12.2007 р. Формат 60X84/16. Папір офс. Гарн. Таймс. Друк
цифровий. Обсяг 2,79 ум. друк. арк., 2,3 обл.-вид. арк. Наклад 300 пр. Зам. 1995.

*Редакційно-видавничий відділ „Вежа” Волинського національного
університету імені Лесі Українки (43025 м. Луцьк, просп. Волі, 13).*

Друк – РВВ „Вежа” ВНУ ім. Лесі Українки (43025 м. Луцьк, просп. Волі, 13).
Свідоцтво Держкомінформу ДК № 590 від 07.09.2001 р.